

Δάσκαλοι και ποντίκια (Δημήτρης Λιαντίνης)

«Η παιδεία των νέων, είναι το δυνατό αίμα και ο αέρας ιωδίου για το μέλλον των λαών... Όμως, της δικής μας παιδείας το αίμα, έχει αιματοκρίτη λευχαιμίας».

Δημήτρης Λιαντίνης

Τα αρχαία ελληνικά τα αντιπαθούν όλοι οι Έλληνες. Αν κάνει κανείς μια δημοσκόπηση σήμερα, το αποτέλεσμα που θα του δοθεί θα το βρει πελώριο. Στους εκατό θα ανακαλύψει πως οι ενενήντα τόσοι, τα αρχαία ελληνικά δεν θέλουν ούτε να τ' ακούσουν. Και το χειρότερο είναι, πως την ίδια αποστροφή την αισθάνεται και η πλειονότητα των φιλολόγων που διδάσκει το μάθημα στα σχολεία.

Σήμερα όταν μιλήσεις σε κάποιον για τα αρχαία ελληνικά, αμέσως θα τον χτυπήσει ναυτία. Ένα πνευματικό ανακάτωμα παραγουλιάζει ολόκληρη την υπόστασή του. Μονόπτωτα ρήματα, ετερόπτωτοι διορισμοί, τρίπτωτες προθέσεις, βαρείες, οξείες, ερωτηματικές, εγκλιτικά και εγκλίσεις, παραγωγή και έτυμα, προληπτικό κατηγορούμενο. Είναι μια στοίβα τσάνταλα που ξεχειλίζουν το ψυχοσωματικό μας και χύνονται σαν ερευγμοί, κρυάδες, νυστάλα, χασμήματα, και όλα τα ουά του ιουδαϊκού όχλου. Οι σχετικές μνήμες από τη σχολική εμπειρία ανακαλούν στους ενήλικους πλήξη νεότητας, ψυχικά τραύματα, κατακάθια νευρωτικά, έλλειψη αέρα, δυσχέρεια ύπαρξης.

«Κύρος ανεβαίνει, Κύρος κατεβαίνει, και γαμώ τους Έλληνες και όλους τους δασκάλους». Έτσι άκουσα να καταριέται κάποτε κάποιος τα εφηβικά του χρόνια. Την αθωότητα, δηλαδή, και την πιο τρυφερή ώρα της ηλικίας του.

Βέβαια, για τα φορτία όλου αυτού του κακού, ο τελευταίος που ευθύνεται είναι οι Έλληνες και τα κείμενά τους. Στο θρυλικό «τις πταίει» του Τρικούπη η απόκριση είναι: Οι δάσκαλοι φταίνε· οι δάσκαλοι και οι διδακτικοί. Ο βασιλιάς τα φταίει, που φώναξε ο Λαέρτης στον Άμλετ. Και κύρια φταίνε οι δάσκαλοι των δασκάλων. Ενωώ τους πανεπιστημιακούς που τόσο μοχθήσανε για να μάθουν τους δασκάλους να δασκαλίζουν. Να πιθηκίζουν δηλαδή στις έδρες και στις τάξεις. Να ψιττακίζουν

το «Καλημέρα» του Ζαχαρία Παπαντωνίου. Να γρυλλίζουν και να σουσουνίζουν, πάντα τους σχολαστικοί και ομπρελοφόροι. Από πού, και γιατί τόση δυστυχία στη χώρα!

Η ακολουθία πράξης όλου αυτού του κακού μεταφράζεται στην εικόνα μιας πραγματικότητας πολύ μίζερης. Η δυστυχία από το σχολείο απλώθηκε στην κοινωνία μας, όπως είναι φυσικό. Η τελευταία συνέπεια του πράγματος δηλαδή, η πιο επώδυνη και η πιο κολασπική, είναι πως η σύγχρονη Ελλάδα λογαριάζεται ο ουραγός και το μπαίγνιο των εθνών σε όλες τις σφαίρες και σε όλες τις συμπεριφορές. Το αποτέλεσμα το καταμετράς από την κατάσταση της εθνικής οικονομίας ως τα ποδόσφαιρα, και από την επιστημονική έρευνα ως τις σκουπιδοφόρες ακτές της πανάρχαιας ελληνικής θάλασσας. Εκεί που ο ποιητής Ρίλκε έλεγε κάποτε «das uralte griechische Meer» (η αρχαία ελληνική θάλασσα), και έσκυβε την κεφαλή με κατάνυξη.

Γιατί τάχα. Και οι Ιταλοί στη γειτονική μας χερσόνησο κατοικούν το Λάτιο και την αρχαία Καμπανία, όπως κι εμείς κατοικούμε την αρχαία Ήλιδα και το Ληλάντιο πεδίο. Γιατί οι Ιταλοί σήμερα μετριούνται στους εφτά ανεπτυγμένους λαούς του κόσμου, κι εμείς καταντήσαμε να γίνουμε οι κατσίβελι της Ευρώπης;

Βέβαια το φαινόμενο είναι σύνθετο και έχει πολλές αιτίες. Ωστόσο ο θεμελιώδης λόγος εντοπίζεται στον εγκληματικό τρόπο, που μέσα από την παιδεία μεταβιβάζεται στις νέες γενεές η κλασική παράδοση.

Να μη μας το ειπούν, γιατί το γνωρίζουμε, πως εμείς δεν έχουμε M.A.N. και A.E.G και Bosch. Δεν έχουμε I.B.M. και Gross, και FIAT και General Motors Corporation και Scotch Whisky. Έχουμε όμως μια παράδοση μεγάλη σαν τον Ειρηνικό και σαν τη Σιβηρία. Έχουμε τέτοιο τον ήλιο και τη θάλασσα, που αν γνωρίζαμε να τα βοσκήσουμε και να τα αρμέγουμε, η μικρή μας χώρα, τούτο το πέτρινο ακρωτήριο στη Μεσόγειο, που έλεγε ο Σεφέρης, θα ήταν εφτά φορές Ελβετία. Και μάλιστα μια Ελβετία χωρίς τα οικονομικά λύματα και όλα τα κλοπιμαία του αιώνα που συσσωρεύονται εκεί από κλέφτες τύπου Σάχη, και Μάρκος, και Τσαουσέσκου. Όμως άλλα...

Η προειδοποίηση του παλαιού Οδυσσέα να μη σφάξουν οι ναύτες τα γελάδια του Ήλιου, ούτε από τους συντρόφους του καιρού του, ούτε από μας σήμερα λογαριάζεται. Όχι μόνο τον ήλιο μας σφάζουμε, αλλά και τη θάλασσα μαστιγώνουμε, και τον αέρα τον φτύνουμε στο πρόσωπο. Έγινε καυσαέριο πια.

Θέλω να ειπώ πως ο ταξιτζής που κλέβει με το δεκαπλάσιο τον τουρίστα από το Ελληνικό ως το Σύνταγμα, διαφημίζει την ελληνική παιδεία του. Και πως οι χώροι καθαριότητας στα εστιατόρια που ζωντανεύουν τους σταύλους του παλιού Αυγεία, ζωγραφίζουν την παιδεία των Ελλήνων.

Ρωτάς, τι σχέση έχει ο τουρισμός με τα αρχαία ελληνικά. Μα την ίδια ακριβώς που είχε το θέατρο του Διονύσου στην αρχαία Αθήνα με τη ναυμαχία της Σαλαμίνας.

Για μας το κλίμα, η θάλασσα, και ο ήλιος είναι πρώτες ύλες πρώτης αξίας. Πολύ πιο πολύτιμες από το πετρέλαιο της Νιγηρίας με τα πλούσια οκτάνια, και από το ουράνιο του Καναδά με την πυκνή σχάση.

Τη διδακτική των αρχαίων ελληνικών και των άλλων φιλολογικών μαθημάτων, την εισηγήθηκε πρώτος και τη θεσμοθέτησε επιστημονικά ο Νικόλαος Εξαρχόπουλος. Η γραμμή που χάραξε εκείνος στα περισσότερα σημεία της ακολουθείται και σήμερα. Γενικότερα και πλατύτερα, ο Εξαρχόπουλος είναι ο θεμελιωτής της Παιδαγωγικής στην Ελλάδα. Υπήρξε επιστήμονας ακουστός, ακάματος εργάτης, ερευνητής πολύπλευρος, θεωρητικός και πρακτικός ταλαντούχος και το υπόδειγμα του τεχνοκράτη. Αυτός έφερε την Παιδαγωγική από την Ευρώπη στον τόπο μας. Και την καθιέρωσε στην εκπαίδευση με τρόπο επιβλητικό και κυρίαρχο. Στα 1930, λίγο μετά την εποχή του Πάγκαλου, πού 'ταν μακριές οι φούστες, ο Εξαρχόπουλος ήταν η αυθεντία και το φόβητρο στους δασκάλους και στα δασκαλεία. Έμπαινε στο Υπουργείο Παιδείας, και ήταν ικανός να χτυπήσει τη μαγκούρα του μπροστά στον Γεώργιο Παπανδρέου, υπουργό τότε του Βενιζέλου. Φοβέριζε, πρόσταζε, νομοθετούσε, έδειχνε.

Όμως, από την άλλη πλευρά του ανθρώπου, τη σκοτεινή, ο Εξαρχόπουλος υπήρξε το ακαταγώνιστο κακούργημα. Ο σχολαστικός, ο διοικητικός, και ο υπερφίαλος, μέσα του σχημάτισαν ένα τέρας, όμοιο με τον τρικέφαλο Γηρυόνη που περιγράφει ο Δάντης στην «Κόλαση». Στην ιστορία της Παιδαγωγικής, και γενικότερα του Καποδιστριακού, το πέρασμα του Εξαρχόπουλου θα λογαριάζεται κάποτε στίγμα, και όνειδος, και δοχείο πάσης λύμης. Θα μείνει για να μολογιέται μια καταγραφή του Σεφέρη στις «Μέρες του 1943»: *«Ο Εξαρχόπουλος και οι άλλοι γλωσσαμύντορες· τσιμπούρια και μύγες του απόπατου»*.

Ο Εξαρχόπουλος στάθηκε η μαύρη αντίδραση και ο κακός δαίμονας απέναντι στη φωτισμένη κίνηση της ανθρωπιστικής παιδαγωγικής, που κύρια κέντρα της υπήρξαν τα πνεύματα του Τριανταφυλλίδη, του Δελμούζου, και του Γληνού. Αυτός

υπήρξε ουσιαστικά ο φονέας του Ιωάννη Συκουτρή, που γκρεμίστηκε από τον Ακροκόρινθο στα 1937. Του λαμπρότερου ίσως φιλόλογου μετά τον Κοραή. Και του ακόμη λαμπρότερου δάσκαλου.

Αυτός καταδίωξε τον Ιωάννη Κακριδή, και προκάλεσε τη «Δίκη των τόνων». Αυτός κατασκεύασε το κλίμα του σκοταδισμού και τη νοοτροπία αντίδρασης στο Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο και στη Σιναία Ακαδημία. Κάτω από τις οδηγίες και το ραβδί του το Αθήνησι εξελίχτηκε σε εθνικό κέντρο παραγωγής δασκάλων σχολαστικών και πνευματοκτόνων. Έγινε το καβειρικό χαλκείο της πνευματικής παραχάραξης και της ηθικής δεισιδαιμονίας που και τότε και σήμερα μας δένουν και μας δέρνουν. Κι αν ρωτήσεις ποιά ήταν η πληρωμή για την κακουργία! Μα φυσικά, η αναμενόμενη: Σήμερα το όνομα του Εξαρχόπουλου το διαβάζει κανείς γραμμένο με επίχρυσα γράμματα στην επίσημη αίθουσα τελετών του Πανεπιστημίου. Ακαρτέρει όμως, και βλέπεις. Γιατί ο αδέκαστος χρόνος δεν είπε ακόμη την τελευταία λέξη.

Στον καιρό μας τους αρχαίους προδότες, τους λένε φοροφυγάδες και παραοικονομικούς. Και τους αρχαίους Μήδους τους λένε κιβδηλοποιούς, υποκριτές, οσφυοκάμπτες, κυνοκέφαλους. Και είναι γνωστό πως ο Εφιάλτης και οι Μήδοι διαβαίνουν στο τέλος. Ωστόσο εκείνο που μένει είναι το επίγραμμα του Σιμωνίδη για τον Μεγιστία και τους Λακεδαιμόνιους στην αρχαία πέτρα.

Ποιο είναι το λάθος της διδακτικής των αρχαίων ελληνικών που εισηγήθηκε ο Εξαρχόπουλος, και εφαρμόστηκε δυόμισυ γενεές στα σχολεία της χώρας μας; Για να το ειπώ στη γλώσσα της παιδαγωγικής: Το λάθος της σχολής Εξαρχόπουλου είναι ότι υιοθέτησε τον διδακτικό φορμαλισμό σε ζημία και παραγκώνιση του διδακτικού υλισμού. Αυτό σημαίνει πως το βάρος της προσπάθειας έπεσε στη μορφή της αρχαίας γλώσσας και παραθεωρήθηκε η σημασία των περιεχομένων που έχουν τα κείμενα. Έτσι, η σπουδή των αρχαίων ελληνικών κατάντησε να σημαίνει γνώση της γλώσσας στην οποία είναι γραμμένα τα κείμενα, και στην καλύτερη περίπτωση μια τυπική ακαδημαϊκή ιστορήση των γεγονότων και των πραγμάτων. Και για τις ουσίες, για τα νοήματα, για τις αξίες, για το πλάσμα ζωής δηλαδή που σπαρταρά και γιορτάζει μέσα στην κλασική λογοτεχνία μας, πέρα βρέχει.

Κοντολογής, την παράσταση της διδασκαλίας την έκλεψε ο ξυλότυπος της οικοδομής. Η προσοχή του μαθητή εγκλωβίστηκε στην εξωτερική μορφή, στην ορατή εικόνα, στο δείγμα επιφάνειας του κλασικού κόσμου. Και αμελήθηκε το

ένυλο σάρκωμα.

Σα νά 'χουμε απέναντι μας τον Αϊνστάιν και τον Αλ Καπόνε, που δεν αποκλείεται μια μέρα του Σικάγου να ταξίδεψαν άγνωστοι με το ίδιο τραίνο. Τους κοιτάμε και βρίσκουμε: Ετούτος τι ατημέλητος γεροντάκος. Κουρασμένος, τριμμένο σακάκι, ματάκια που λησμονήθηκαν, η γραβάτα του κρέμεται στον λαιμό, σφεντόνα του Δαβίδ. Και λησμόνησε να φορέσει την κάλτσα στο αριστερό του ποδάρι. Αλλά ο άλλος; Τι τζέντλεμαν. Κουστούμι παραγγελιά στα Παρίσια, γυαλισμένο υπόδημα, δαχτυλίδι με περικεφαλαία στην πέτρα, και το μαλλί του λάδι στον μουσαμά. Άρχοντας με αγωγή κι από καταγωγή. Ενώ ο πρώτος, όσο τον παρατηρείς, τόσο τον παρομοιάζεις με τον ζητιάνο του Αντρέα Συγγρού, που πήγε κάποτε να τον ελεήσει στην οδό Σταδίου, και τον προφτάξανε την τελευταία στιγμή: *«Τι κάνεις, άνθρωπε; Είναι ο Παπαδιαμάντης!»*.

Τώρα το ποιος είναι από μέσα ο Αλ Καπόνε, και ποιος ο Αϊνστάιν, τα φαινόμενα το κρύβουν. Όμως πρέπει να υπάρχει διαφορά ανάμεσα σ' εκείνον που ζούσε στο λαγούμι με τις αράχνες και τη νυχτερίδα, και σ' εκείνον που συζητά στο τηλέφωνο με τον Θεό, και σε μια στιγμή τον ακούμε να ρωτάει: *«Για πες μου μάστορα, για να το μάθω. Μπορούσες να φτιάξεις τον κόσμο αλλιώς; Ή αναγκάστηκες να τον φτιάξεις, όπως τον έφτιαξες;»*.

Γραμματική, λοιπόν, συντακτικό, ετυμολογία, τυπικό, φθογγολογικό, σχήματα λόγου, προσωδία και μέτρα, κανόνες, εξαιρέσεις κανόνων, σημείωση, υποσημείωση, παράγραφος, υπνολαλία, υπνοπαιδεία. Και το ροχαλητό αστραπόβροντο στις σπηλιές.

Εδώ είναι η έρημος και ο άνυδρος τόπος που μας καλεί να λογαριάζουμε, ότι θα μένουν θρυλικά τα λόγια του Μαβίλη: *«Με γενικές απόλυτες και ισόκωλα αντί να πάμε ομπρός πάμε πισόκωλα»*.

Μ' έναν λόγο, ο μαθητής προακτέος, μόριο αποφαιτικό, γενική επισκόπηση. Και παραλίγο ο πρωκτοφαντασματοσκόπος του Φάουστ.

Αυτή ήταν η διδακτική του Εξαρχόπουλου για τα αρχαία ελληνικά, και για το τυπικό τους. Σχετικά με την ουσία τώρα, όλη η προσοχή έπεφτε στο περιδιάγραμμά του. Με βάση το ερβαρτιανό πρότυπο της εθνικής ηθικής διαπαιδαγώγησης, όπως μας έλεγαν στον στρατό, ο μαθητής λάβαινε τέτοια ζάλα και φορτία ηθικότητας, ώστε βγαίνοντας από το σχολείο παραπατούσε στον δρόμο με το βάδισμα ενός κατάφρακτου Κουταλιανού.

Κορφολογιόνταν όλες οι ηθικές ουσίες του κλασικού κόσμου και η λοκάντα σέρβιρε στο μαθητή νόστιμα «κρεατοσφαιρίδια» και «σκουληκίδες». Κεφτέδες δηλαδή και μακαρόνια, που λέγανε οι λογιότατοι την εποχή της Βαβυλωνίας του Δημήτρη Βυζάντιου.

Ηθική διδασκαλία, λοιπόν, εντολές δέκα, και εκατό και διακόσιες, «ου» και «μη» μωσαϊκά ατελεύτητα· παραινέσεις εις νέους και συμβουλές προς Δημόνικον· χιλιάδες «πρέπει», φανταχτερά σαν φολιδωτά ερπετά· προτροπές και νουθεσίες· διαθέκες παλαιές, νέες, μελλοντικές· το χρέος, το οφείλειν το καθήκον· η ηθική προσωπικότητα, το ηθικό φέγγος, το ηθικό «γάρμπος». Πολλές αρβύλες και στιβάνια στα Σφακιά και στο Σέλινο. Και σαν επιβράβευση στους μικρούς τροφίμους που θα τηρήσουν το συνταγολόγι υπακοής, όλα τα ελέη και οι ευλογίες του Αβραάμ, που κοίταζε τους ψαρωμένους μαθητές ψηλά από τον Παράδεισο και περίμενε να του πάνε *«τ' άσπρα, τ' αχυρένια του να φιλούν τα γένια του»*, κατά την εικόνα του Κώστα Βάρναλη.

Σ' εκείνα τα δίσεχτα χρόνια της σιωπής και της φοβέρας ο Βάρναλης υπηρέτησε δάσκαλος τη χώρα. Στη σχολή Εξαρχόπουλου όμως έπαιζε τον ρόλο της αλογόμυγας. Τον ίδιο ρόλο, δηλαδή, του οίστρου και του μώμου που έπαιζε ο Σωκράτης στους Αθηναίους. Γι' αυτό άλλωστε έγραψε και την «Αληθινή απολογία του Σωκράτη». Το αποτέλεσμα από όλη ετούτη την ηθική σταυροφορία ήταν να γίνουνται οι μαθητές πιστόνια και μπιέλες μηχανής, και πλαστικά στρατιωτάκια στις αλάνες. Η υποκρισία, ο σκεπασμένος περίγελως, η δυσπιστία, η ανασφάλεια, το ψέμα, η συμπεριφορά του κλόουν, λάβαιναν θέση στην οργάνωση μιας προσωπικότητας από καουτσούκ και νάιλον. Εκεί, που κάτω από σωστές συνθήκες έπρεπε να αναδυθεί ένας στιβαρός άνθρωπος. Κάτω από την επίδραση δηλαδή της φυσικής γνώσης, του άγριου ρεαλισμού, και της πολύμοχθης αρετής, που περικλείουν α αρχαία κείμενα μέσα στην αστραφτερή σιωπή τους.

Το άλλο ερώτημα, σχετικά με τούτη τη στάση της σχολής Εξαρχόπουλου απέναντι στη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών, είναι γιατί εκράτησε ο τύπος, και χάθηκε η ουσία. Η απόκριση είναι απλή και δίπλα μας. Ενίκησε ο τύπος και νικήθηκε η ουσία, γιατί ο τύπος προσφέρεται στο αβασάνιστο και στο εύκολο. Η ουσία αξιώνει τα βαριά, και αντιμετωπιέται με τα δύσκολα. Και το φυσικό του ανθρώπου, είναι να τον φέρνει στην ευκολία και στο ευχάριστο, και να τον ξεμακραίνει από το τραχύ και τη δυσχέρεια. Τι καλός που θά 'ταν ο κόσμος, αν γινόταν αντί να τραβάμε το πηλοφόρι στο γιαπί, να σμίγουμε και μέρα νύχτα να γλεντάμε στο βελούχι του Κώστα Καλιαντέρη!

Στην πραγματικότητα, πρόκειται για την ίδια διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στα λόγια και στα έργα. Οι περισσότεροι λένε, αλλά ελάχιστοι κάνουν. Και ασφαλώς είναι άλλο πράγμα να κατεβείς και να πεις, θα γίνω ευεργέτης της ανθρωπότητας, και άλλο να πράξεις και να ζήσεις έτσι, που μια μέρα να περάσει το όνομα σου στο κιούριο, στο φέρμιο, στο αϊνστάινιο, και στα άλλα χημικά στοιχεία.

Μ' έναν λόγο και για να το ειπώ απλά: Την επιθετική μετοχή και τα τελικά απαρέμφατα είναι εύκολο να τα μάθεις. Και σαν τα μάθεις, είναι ευκολότερο να κάνεις επίδειξη με δαύτα σε κείνους που δεν τα ξέρουν. Φοράς, σαν να λέμε, τη στολάρα με τη φούντα και το λοφίο, γίνεσαι δηλαδή ο κύριος καθηγητής, η αυθεντία, τα ράσα του παπά, και ύστερα από το πόστο ενός γελοίου κορδακιζόμενου μπορείς πια να κοκορεύεσαι και να λεονταρίζεις. Κι ο κοσμάκης από κάτω, οι ξύπνιοι σε κάνουνε χάζι. Και τα χαϊβάνια θαυμάζουν: Βρε τι Σολομώντας είν' ετούτος!

Μαθαίνεται λοιπόν η επιθετική μετοχή και το τελικό απαρέμφατο. Τη φράση όμως του Πλάτωνα, *«η φιλοσοφία είναι μελέτη θανάτου»*, τον στίχο του Ομήρου, *«πεθαίνουμε και χανόμαστε μια για πάντα σαν τα φύλλα των δέντρων»*, ή το φοβερό δίλεκτο του Αισχύλου, *«θα μάθεις σαν πάθεις»*, είναι δύσκολο να τα κατανοήσει κανείς. Και πάρα πέρα, είναι πολύ δυσκολότερο να τα υιοθετήσει κανείς, να τα καταλύσει σαν άρτο, και να τα κάνει τρόπο ζωής. *«Modus vivendi»*, που λένε. Γιατί, οι φράσεις αυτές είναι το νερό το μαύρο, και το κόκκινο, και το φαρμακερό της κυπριακής παραλογής. Είναι σαν να ξύνεις με τα νύχια σου το μάρμαρο και ν' αγωνίζεσαι να χαράξεις πάνω του, αρχαϊκή τη μορφή σου.

Γιατί, ο Πλάτων και ο Όμηρος και ο Αισχύλος σ' αυτή τους τη θεώρηση, και δεν υπάρχει άλλη να τους κοιτάξεις αν δεν γελάς κι αν δεν γελιέσαι, σου ζητούν πράγματα αληθινά και πολύ τίμια. Σου ζητούν να κηρύξεις τη ζωή σου σε συναγερμό επ' άπειρον. Αξιώνουν να κοντοπερπατείς ολοζωής στις πλαγιές του Βεζούβιου. Και θέλουν μέρα νύχτα να σφυρίζει στ' αυτιά σου, εκείνο το ξιφήρες *«φύλακες γρηγορείτε!»*, καθώς στέκεις φρουρός στη μεγάλη πύλη της πόλης. Ή στη μικρή.

Η κατανόηση των κλασικών κειμένων αξιώνει μια ολόκληρη ζωή με άκρα ευαισθησία, και βούληση, και ανθρωπιά. Και πάλι ναι, και πάλι όχι, και πάλι να μη φτάνει.

Αυτός είναι ο λόγος, που ο Εξαρχόπουλος και το συνάφι του εισηγήθηκαν τη

φορμαλιστική και όχι τη ρεαλιστική τακτική στη μέθοδο διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών. Από ανηθικότητα, και από ανανδρία. Αυτό τούς ήταν το εύκολο και το προσβατό. Το βολικό στη φαυλότητα, και το ομόλογο στην υποκρισία τους. Και αυτός είναι ο λόγος, που η αντίθετη σχολή, ο Αλέξανδρος Δελμούζος και τα παλικάρια του, όπως λέμε ο Ρήγας και οι πνιγμένοι του σύντροφοι, δεν βρήκαν οπαδούς και ακόλουθους στη δουλειά τους. Γιατί, πέρα από την επίσημη καταδίωξη του κράτους, ετούτοι οι γνήσιοι Έλληνες ζήτησαν «τα δύσκολα και τ' ανεκτίμητα "εύγε"». Αλλά σήμερα και αύριο τους βλέπουμε κιόλας ολυμπιονίκες στα στάδια και παινεμένους του δήμου.

Συνοψίζω το ζητούμενο και τη λύση του στην παραβολή του ποιητή: Η σχολή Εξαρχόπουλου και ο όχλος της, είναι οι αρωματισμένοι Σιδώνιοι του Καβάφη, που κοκορίζουν και κακαρίζουν, καθώς μιλούν για την τέχνη που λησμόνησε τη ζωή. Η πορεία Δελμούζου και Γληνού, είναι ο Αισχύλος. Περπατάει βλοσυρός στον Μαραθώνα, ταυροκοιτάει μπροστά του και πίσω του, και στοχάζεται για την τέχνη, την ώρα που δουλεύει για τη ζωή.

Το τρίτο, για να μην τα φορτώσει κανείς όλα στον Εξαρχόπουλο, όπως οι Εβραίοι στον αρχαίο τράγο τις αμαρτίες τους, είναι πως παράλληλα με την κακή διδακτική των παιδαγωγών, ήταν κακή και η διδασκαλία των φιλολόγων. Εδώ έχουν τη δέση τους οι Κοντοί, οι Μιστριώτες, οι Καλιτσουνάκες και Πεζόπουλοι, και οι άλλοι λογιότατοι. Είναι όλοι εκείνοι, που το άδειο κρανίο τους το ζωγράφισε αιώνια ο Σολωμός στον «Διάλογο».

Το κακό με τους κλασικούς φιλολόγους, δεν είναι ότι στα αρχαία ελληνικά έβλεπαν λέξεις μόνο. Το μεγάλο κρίμα ήταν πως απόκοψαν εντελώς το αντικείμενο που δίδασκαν, από τη ζωή. Δεν μπορείς να σπέρνεις ρήματα και να ζητάς να θερίσεις στάχια. Δεν μπορείς να πας στον κρεοπώλη και να του ειπείς: «Δώσ' μου ένα κιλό κρέας από "μήλο"». Γιατί, πού να το ξέρει ο άνθρωπος ότι το αρνί, στ' αρχαία το λέγανε «μήλο». Πώς του ζητάς, λοιπόν, ν' ανακατέψει στο χάλκινο λεβέτι, τα κρέατα του λαγού και της χελώνας, όπως έκαμε κάποτε το χρηστήριο του Απόλλωνα;

Θέλω να ειπώ, πως η προσήλωση των φιλολόγων στον αρχαίο κόσμο ήταν τόσο αλλοίθωρη, ώστε να παραβλέπεται εντελώς η άμεση ζωή με τα προβλήματα και τις ανάγκες της. Οι κλασικοί φιλόλογοι έμοιαζαν να ζούνε με τις σκιές και τα φαντάσματα. Σαν έπαιρνε να βραδυάζει, κατέβαιναν ακροποδητί σε κάποια σαρκοφάγο και ξάπλωναν αγκαλιά με τα κόκαλα και με τον ανάγλυφο διάκοσμο

των επιφανειών.

Στο σημείο αυτό η ευθύνη των φιλολόγων, και εννοώ πρώτα τους πανεπιστημιακούς, πέρα από το που τους έλειπε το σθένος, έχει την αιτία της σε έδαφος και σε αφορμήσεις κοινωνικές και πολιτικές. Το κοινωνικό κατεστημένο, έτσι καθώς ερχόταν από τον καιρό της δημογεροντίας και της γιανιτσαριάς, μερίμνησε να περιλάβει στην κλειστή του κάστα, τους δάσκαλους των δασκάλων των παιδιών μας. Έτσι μέσω της παιδείας, δρομολογημένης κατάλληλα, θα πετύχαινε να στερεώνει και να συντηρεί τα προνόμια του.

(Και με την ευκαιρία, λέω πως ποτέ μου δεν κατάλαβα, γιατί τις προσφωνήσεις «Λογιότατε», «Εντιμότατε», «Γενναιότατε», «Σεβασμιότατε», «Εξοχότατε» - αφήνω εκείνο το δύσοσμο «Μεγαλειότατε»-, δεν τις απηύθυνε ποτέ του κάποιος στον γεωργό, στον βοσκό, στον θαλασσινό, στον χτίστη. Και η απορία αυτή, έγινε βαθύ σκοτάδι για μένα, όταν διάβασα γραμμένο στον «Αιμίλιο» του Ρουσσώ, πως η ευγενικότερη απ' όλες τις ανθρώπινες ασχολίες, είναι η γεωργική τέχνη.

Ο πανεπιστημιακός δάσκαλος, λοιπόν, μπαίνοντας στα ίδια μητρώα όπου και ο ανώτερος κρατικός λειτουργός, ο δικαστής, ο στρατιωτικός, ο ιερέας, ο πλούσιος αστός, έχασε την επαφή του με τον όγκο και τη μάζα του κοινωνικού ατόμου. Ξεκόπηκε από την ίδια τη ζωή και την πραγματικότητα. Η αποκοπή αυτή κατάστησε αναγκαία την αποξένωσή του από τις ουσίες των αρχαίων κειμένων, και αποσύνδεσε μέσα του τα ζωντανά στοιχεία του κλασικού κόσμου από τη σύγχρονη ζωή του αγρού, της αγοράς, του δρόμου και του πεζοδρομίου.

Το κακούργημα πια έχει συντελεστεί. Δεν ενδιαφέρει τώρα η λαχτάρα, ο πόνος, ή το όραμα του Πίνδαρου και του Θουκυδίδη. Οι λέξεις τους όμως, κούφια και άδεια από όλη την πολύτιμη ουσία τους, είναι ακριβώς εκείνο που χρειάζεται, για να συντηριέται η κοινωνική δουλεία.

Μου χρειάστηκε αυτή η ξενάγηση στα σκυλάδικα και στην Τρούμπα, για να καταλάβουμε γιατί ο Σολωμός στον «Διάλογο», ταύτισε τον σοφολογιότατο και τον Τούρκο. Και υπάρχει ένα ακόμη σημείο στη μιγαδική συνάρτηση παραχάραξης των Ελλήνων. Εδώ, το «Made in» είναι αλλοδαπό. Έρχεται από τη μαγδαληνή Ευρώπη και αράζει στην ιερόδουλη Αμερική.

Εκείνο που σε μεγάλο βαθμό συνέβηκε σε μας, ο εγκλωβισμός της διδασκαλίας των κλασικών στους τύπους της γλώσσας δηλαδή, και η παραγνόηση της ουσίας του βίου, σε μικρότερο βαθμό συνέβηκε και στην Ευρώπη. Ο γνωρισμός και η

συνομιλία τους με τους Έλληνες, από την αρχή τράπηκε στην περιοχή του ενδύματος και της υπόδησης. Η ουσία δουλεύτηκε ατεχνότερα, βραδύτερα, και από λιγότερους. Η κύρια προσοχή έπεσε στη γλώσσα.

Σ' αυτό συντέλεσαν πολλά. Η τραχύτητα και η εμορφιά των Ελλήνων, που δεν είναι για τις μάζες. Το ίδιο το εγχώριο πνεύμα της Ευρώπης, έτσι όπως εξέρχεται αλλόκοτο από τη μήτρα του θεοκράτη Μεσαίωνα. Και η οδηγία της Παπικής Εκκλησίας, που φρόντισε να φροντίζει μια ανώδυνη επιφάνεια ομοιότητας και φιλίας Χριστιανισμού και αρχαιότητας. Είναι, βλέπεις, η παπική ραδιουργία. Που συνεχίζει την παλαιή ρωμαϊκή διπλωματία. Όπως ο Τάκιτος έγραψε για την κόλαση των αυτοκρατόρων, έτσι χίλια διακόσια χρόνια αργότερα ο Δάντης θα γράψει για την κόλαση των παπών. Είναι μικρός και αγαθοβιόλης, εκείνος που στο Βατικανό βλέπει κάτι πιο πέρα από τη διπλωματία. Δεν βγήκε πριν από μερικά χρόνια, μέσα από τα παπικά ινστιτούτα η περίφημη επιστημονική πανταχούσα που κήρυχνε ότι η θεωρία του «Big Bang» (Μεγάλη Έκρηξη) των κοσμολόγων είναι πλήρως σύμφωνη με τα δόγματα της Εκκλησίας; Βρε τί 'ναι τούτοι!

Έτσι λοιπόν, κοντά στο «Latinum», έγινε και το «Graecum», στα σχολεία και στα πανεπιστήμια της Ευρώπης, γλώσσα, σύνταξη, γραμματική, και φαινόμενα φθόγγων και λέξεων. Μεγάλες επικράτειες του πνεύματος των Ελλήνων έμειναν ανεξερεύνητες. Έπρεπε νά 'ρθει ο Έγγελος, λόγου χάρη, για να ξεσκεπάσει τη ζωτική σπουδαιότητα της ελληνικής σοφιστικής. Και τη μεγάλη ήπειρο των προσωκρατικών, αυτά τα γιγάντια φαινόμενα ραδιογαλαξιών και νεφελωμάτων, ως την εποχή που τα εξερεύνησε ο Νίτσε, κυριολεκτικός Κολόμβος του πνεύματος, οι φιλόσοφοι και οι φιλόλογοι την είχαν χαρτογραφήσει σαν ένα νησί άγονης γραμμής.

Η σύγκρουση ανάμεσα στο Νίτσε και στο Βιλαμόβιτς για το πρόβλημα των προσωκρατικών και της τραγωδίας, υπήρξε μονομαχία θανάτου. Ο Βιλαμόβιτς, ένας μετεωρίτης έντονος, για μια στιγμή φάνταξε να λάμπει και να σκεπάζει το αιώνιο φως του Σείριου-Νίτσε. Και πέτυχε να τον δολοφονήσει επιστημονικά. Αλλά από κει και ύστερα, άρχισε η αντίστροφη μέτρηση. Δεν ήταν εύκολο από μέτρια πνεύματα να κατανοηθεί η φράση του Νίτσε: «Και μόνο όπου υπάρχουνε τάφοι υπάρχει και ανάσταση».

Αυτός ο σχολαστικισμός στα σχολεία της Ευρώπης παρατηρήθηκε και στιλετώθηκε από τα ευαίσθητα πνεύματα των ποιητών, που δεν άντεχαν τη φυλακή και τη σεμνοτυφία του. Μονάδες όπως ο Μπάιρον, ο Σέλει, ο Ουγκό, μιλάνε

με μεγάλη πίκρα και με μεγάλη οργή για το σχολικό σύστημα και τους δασκάλους που είχαν. Αφήνω, που όλοι τους αφήσανε μεσοστρατίς και αηδιασμένοι τις κλασικές σπουδές τους.

Στις Ενωμένες Πολιτείες το πράγμα καταστάθηκε δεινότερο. Εδώ ο κλασικός κόσμος πέρασε μέσα από το πνευματικό διυλιστήριο του γυαλιού, του νικελίου, και του αλπακά. Και πήρε τον χαρακτήρα των συνδετικών τροφών και των πλαστικών ερώτων. (Το τελευταίο είναι οι γυναίκες-σαμπρέλες, για τους άντρες που αυνανίζονται πάνω τους). Το μόνο που έμεινε στους Αμερικανούς, είναι η έννοια της δημοκρατίας που γεννήθηκε στην Ελλάδα, και τώρα ανθίζει στην απέραντη χώρα τους. Τι δημοκρατία όμως! Όλο ράσο και φανφάρα. Πουλώνοντας τα όπλα τους, δηλαδή, πίνουν σαν τα βαμπίρ, το αίμα των λαών της γης, συσσωρεύουν στο εθνικό χρηματοκιβώτιο όλους τους Πακτωλούς και όλους τους Κροίσους, και ύστερα κορδώνονται για την ευημερία που δωρίζει στη χώρα τους το λαμπρό τους πολίτευμα. Εμ, αν ήταν έτσι, μπορώ κι εγώ να σου φέρω ναύτη με γένη που να σου καλουπώσει άγαλμα.

Στο επίπεδο της σχολαστικής μεθόδου των κλασικών σπουδών στην Αμερική ο Χάϊετ διηγείται το ακόλουθο πανηγυρικό: Μπαίνει ο κλασικός φιλόλογος στην αίθουσα και αμέσως εξηγεί στους φοιτητές του: *«Αυτό το εξάμηνο θα σας διδάξω τον "Οιδίποδα επί Κολωνώ". Είναι ένα κείμενο μεγαλείο για το πλήθος τις γραμματικές και τις συντακτικές ανωμαλίες και εξαιρέσεις που περιέχει»*. Και στο επίπεδο της ουσίας, για να σχολιάσει την ασχετοσύνη τους, ο Έζρα Πάουντ, σε μια στιγμή έπιασε την πένα και έγραψε: *«Αναλογίζομαι με τρόμο και με έκσταση, πώς θά 'ταν οι Ενωμένες Πολιτείες, αν μάθαιναν οι μαθητές τον κλασικό ελληνικό κόσμο»*. Κι εγώ αναλογίζομαι με την απλότητα του παιδιού, πώς θά 'ταν ο κόσμος, αν οι διαλογισμοί του Πάουντ γίνονταν πραγματικότητα.

Ξεκινώντας νηφάλια, από τούτη τη βάση της αίρεσης και της οργής για την άθλια ως τα σήμερα ιστορία της διδακτικής και της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών στα σχολειά μας, θα παραστήσω το πρόβλημα με την εικόνα του εγκέφαλου και του νευροχειρουργού. Ενδιαφέρει, βέβαια, να δουλεύει δεξιότεχνα τα εργαλεία του ο νευροχειρουργός. Αλλά πρώτιστα ενδιαφέρει να γνωρίζει τον εγκέφαλο. Σχετικά με το μάθημα των αρχαίων ελληνικών όμως και τη διδακτική του, εκείνο που γίνεται ως τα σήμερα, είναι ο χειρουργός και τα εργαλεία του. Για τον εγκέφαλο δεν πειράζει. Ας είναι κι από τυρόγαλο. Οι μπλούζες, οι μάσκες, τα γάντια, οι λαβίδες, τα μαλίδια, τα πριόνια, τα δοχεία, οι γάζες, οι τσιμπίδες, τα ράμματα, τα βάρματα τα...τάματα. Κι από εγκέφαλο όλα βολεύονται. Ο

χειρουργός τον σπούδασε στο κεφάλι του σκύλου και της κουρούνας. Όχι χειρότερα.

Μα ποιος θα ισχυριστεί και θέλει να τον πιστέψουμε, πως ο ψάλτης που ταραρίζει στην εκκλησία το «λίθος λαξευτός» «λύκος καφαλός», διατάραξε την ευσέβεια της αγράμματης γερόντισσας που τον ακούει;

Λέω πως ωφελεί: Στη διδακτική των αρχαίων ελληνικών, να διδάσκεις την ιστορία και το σκοπό του μαθήματος· να διδάσκεις τη διαίρεση και τους κλάδους της· να διδάσκεις πώς θα διδάξεις από το πρωτότυπο και πώς θα διδάξεις από τη μετάφραση· πώς θα διδάξεις τη γραμματική, το συντακτικό, τη λεξιμάθεια, τη χρηστομάθεια· πώς θα διδάξεις την πορεία και τις μεθόδους διδασκαλίας.

Αλλά αυτό γίνεται μέχρι σήμερα. Αυτό ήταν τα σαρανταλείτουργα και τα ευχέλαια του Εξαρχόπουλου. Όλα ετούτα τα λέμε και τα ξαναλέμε κατά συρροή και κατά πλήθος. Τα εξαντλήσαμε πια ως την ίνα και ως την κεραία. Τώρα ό,τι έμεινε, είναι να κουρεύουμε το στραγάλι, και να συναχώνουμε τη σουλφαμίδα. Γυρνάμε από δεξιά περί τον εαυτό μας, γυρνάμε από αριστερά περί τον πυρήνα του προβλήματος, και παίζουμε το ηλεκτρόνιο του υδρογόνου, ώσπου να γίνουμε δευτέριο.

Σήμερα μάλιστα, που είμαστε *«και τέλος πάντων, να, τραβούμε εμπρός»*, που λένε οι ηλεκτρονικοί και ο πολιτικός αναμορφωτής του Καβάφη, στη διδακτική των αρχαίων ελληνικών θα χρησιμοποιήσουμε και την *«προηγμένη τεχνολογία»*. Υπολογιστές, μικροδιδασκαλίες, κλειστά κυκλώματα, βιντεοκασέτες, οπτικοακουστικά, και τα συναφή.

Όλα αυτά είναι έγκριτα και να τα χαιρετάς. Το πρόβλημα όμως βρίσκεται αλλού. Και το πρόβλημα, είναι το ένα, που έχουμε μόνο τη δική του ανάγκη, και κανενός άλλου. Όπως ακριβώς κάποτε το είπε και ο Ιησούς, δάσκαλος πρώτος, καθώς επιτιμούσε τρυφερά τη Μάρθα, και κοίταζε έμπιστα τη Μαρία.

Το πρόβλημα λοιπόν διατυπώνεται έτσι: Δεν έχει νόημα να διδάσκεις τη διδακτική των αρχαίων ελληνικών, έστω κι αν η δεξιοτεχνία σου ξεπερνά τις *«ηλεκτρικές τριπλές»* του Μαραντόνα, όταν δεν έχεις ιδέα για το τι είναι ο κλασικός κόσμος. Όταν δεν άκουσες ποτέ σου τον λόγο: Οι Έλληνες δεν γράψανε· οι Έλληνες ζήσανε. Το ξέρουμε αυτό;

«Όσο για μέριμνα του τόπου, για διοίκηση -ούτ' ήξερε τι γένονταν τριγύρω του».

Αχ! Ο Καβάφης... Πάντα μπροστά μας βγαίνει ο πονηρός ο γέρος.

Σήμερα μία μυλόπετρα πλακώνει την παιδεία των παιδιών μας. Ένας βραχνάς γράφει το παρόν μίζερο, και διαγράφει απαίσιο το μέλλον της χώρας. Γιατί, η αγωγή των νέων είναι κακή. Και η αγωγή των νέων είναι το θεμέλιο της πολιτείας. Και κρίνει τη σωτηρία και την ικμάδα της από το Α ως το Ω. Αφήνω σκόπιμα έξω τα «Έκτορος λύτρα», γιατί εκεί ο χαλασμός και ο θρήνος είναι μέγας. Η παιδεία των νέων είναι το δυνατό αίμα και ο αέρας ιωδίου για το μέλλον των λαών. Επένδυση πιο ασφαλή για προοπτική μακρόπνοη δεν πρόκειται να βρεις. Την αλήθεια αυτή τη λαλούν και την κρίζουν, από τους νόμους του Λυκούργου μέχρι τους χάρτες του ΟΗΕ. Όμως, της δικής μας παιδείας το αίμα, έχει αιματοκρίτη λευχαιμίας.

Χρειάζεται να στηθούν οδοφράγματα στους δρόμους. Να στηθούν δικαστήρια στις αίθουσες, και ίσως ίσως γκιλοτίνες στις πλατέες. Για να σταυρωθεί το κακό, και να πάψει η βασκανία. Από τον καιρό του Σχινά και του Μαυροκορδάτου, μας βαραίνει ο σοφολογιότατος και ο Φαναριώτης. Το δίκαιο του μέλλοντος όμως, χρειάζεται πολλούς δικαστές, σαν τον Τερτσέτη, τίμιους. Και σαν τον Πολυζωΐδη. Για να εξαλειφθούν κάποτε οι αιτίες της δίκης του Κολοκοτρώνη.

Τονίζοντας το δράμα στους ιδικούς μου τόνους, έχω να το κλείσω σε μία πρόταση που δεν δυσωπείται. Είναι πικρή, όσο το παλαιό εκείνο «εάλω η Πόλις», που ακούστηκε κάποτε σε όλη τη Ρωμανία, και κανείς δεν ήθελε να το πιστέψει. Η πρόταση λέει: Εμείς, οι Νεοέλληνες, αγνοούμε παντάπασι την κλασική Ελλάδα. Λέγοντας «παντάπασι», φωνάζω μία πράξη. Εννοώ δηλαδή, τις λέξεις με την ακρίβεια του δύο και δύο ίσον τέσσερα.

Είναι χρεία να επισημάνω, κάτι που είναι ομόλογο σε μιζέρια με την πλάνη μέσα στην οποία οι δάσκαλοι μας μάθανε να ζούμε για τους Έλληνες. Το στοιχείο αυτό είναι, πως δεν αγνοούμε μόνο την αλήθεια για την κλασική Ελλάδα, αλλά η εικόνα που αποχτήσαμε γι' αυτήν, είναι παράμορφη και αντίστροφη. Η παράσταση που έχουμε για τους Έλληνες, έχει μεταξιώσει το σύνταγμα των αξιών, τη φυσικότητα, και την τάξη. Αναποδογύρισε τα πράγματα, και το άσπρο τό 'καμε μαύρο.